

“Liuyan çayı” fortepiano pyesinin timsalında Van Jiançjunun yaradıcılığında işləmə janrı

Təqdim edilmiş araşdırma Van Jiançjunun “Liuyan çayı” fortepiano pyesinin təhlilinə həsr olunmuşdur. Bu təhlil ÇXR-da fortepiano bəstəkar yaradılığının əsas tendensiyaları kontekstində aparılır. Araşdırmada fortepiano pyesinin üslub xüsusiyyətlərini işıqlandırılır. Təhlil prosesində əsərin musiqi forması, eləcə də onun musiqi dilinin bütün elementlərini araşdırılır. Əsərdə bəstəkarların istifadə etdiyi prinsiplərə və işləmə metodlarına xüsusi diqqət yetirilir. Araşdırmanın sonunda müəllif müəyyən nəticələrə gəlir. Bu, Van Jiançjun bəstəkarının yazısının bu əsərdə əks olunmuş üslub xüsusiyyətləri haqqında nəticələndir.

Açar sözləri: bəstəkar yaradılığı, fortepiano əsəri, işləmə janrı, musiqi dili, forma.

Genre of processing in Wang Jianzhong’s creativity on the example of a piano piece “Liuyang River”

Presented research is devoted to the analysis of “Liuyang River” by Wang Jianzhong. This analysis was conducted in the of the piano composer creativity of the PRC. In this research highlights the stylistic features of the piano piece. On the process of analyzing of the piece its musical form, as well as all elements of its musical language are researched. Special attention is paid to the principles and methods of processing used by the composers in this piece. As a result, the author of the research comes to certain conclusions. These are the conclusions about the stylistic features of Wang Jianzhong’s composer’s handwriting, which were reflected in this piece.

Keywords: composer creativity, piano cycle, national traditions, processing genre, musical language

AZƏRBAYCAN BƏSTƏKARLARININ YARADICILIĞINDA VƏTƏNPƏRVƏRLİK MÖVZUSUNUN FORMALAŞMASI TARİXİNƏ BİR NƏZƏR

Nurlana BABAZADƏ

Məqalə Azərbaycan bəstəkarlarının yaradıcılığında Vətənpərvərlik və Şəhidlik mövzu dairəsinin yaranma tarixinə həsr olunmuşdur. Müəllif XX əsrin əvvəllərindən müasir dövrə qədər musiqi tarixini nəzərdən keçirmiş, bəstəkar yaradıcılığında vətənpərvərlik və şəhidlik mövzusunda müxtəlif janrlı əsərlərin meydana gəlməsinə ardıcılıqla izləmişdir.

Açar sözlər. Bəstəkar yaradıcılığı, janr müxtəlifliyi, mövzu dairəsi, mahnı, marş, simfoniya.

Təməli dahi bəstəkar Üzeyir Hacıbəyli tərəfindən XX əsrin əvvəllərində qoyulmuş Azərbaycan bəstəkarlıq məktəbinin inkişafı boyu müxtəlif janrların və rəngarəng mövzu dairəsinin formalaşdığını qeyd edə bilərik. Bu baxımdan cəmiyyətdə baş verən tarixi-siyasi hadisələrin də bəstəkar yaradıcılığına böyük təsiri olmuşdur. Vətənpərvərlik - Qəhrəmanlıq - Şəhidlik mövzusu tarixin hər bir dönəmində öz əks-sədasını bəstəkar yaradıcılığında tapmışdır. Üzeyir Hacıbəylinin yaradıcılığı timsalında Azərbaycan musiqisində Vətənpərvərlik mövzusunun təcəssümündə janr rəngarəngliyini izləyə bilərik ki, bu proses ondan sonrakı bəstəkar nəsilləri tərəfindən də davam etdirilmişdir.

Məlum olduğu kimi, Üzeyir Hacıbəylinin yaradıcılığının birinci dövrü 1908-1917-ci illəri əhatə

edərək, əsasən musiqili-səhnə əsərlərinin meydana gəlməsi ilə bağlıdır. Ü.Hacıbəylinin “Leyli və Məcnun” (1908), “Əsli və Kərəm” və digər operaları, “Ər və Arvad”, “O olmasın, bu olsun”, “Arşın mal alan” musiqili komediyaları Azərbaycan musiqi mədəniyyətində yeni mərhələ açmaqla, musiqimizin şah əsərlərinə çevrilmişdir. Əsasən lirik məzmunlu bu əsərlər Azərbaycanda musiqili teatrın əsasını qoymaqla yanaşı, musiqi ifaçılarının formalaşmasına da təkan vermiş və sonrakı dövrdə yeni janrların və mövzuların meydana gəlməsinə təkan vermişdir.

Azərbaycan tarixində yeni bir dövr olan 1918-1920-ci illərdə ölkədə baş verən siyasi-ictimai hadisələr, Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin yaranması insanların milli şüurunun oyanmasına, azadlıq uğrunda mübarizə əzminin güclənməsinə,

bütün cəmiyyətdə olduğu kimi, musiqi mədəniyyətinə də bir oyanışa, dəyişikliyə səbəb oldu. Bu baxımdan musiqidə vətənpərvərlik, qəhrəmanlıq kimi mövzulara tələbatın artmasını qeyd edə bilərik. Azərbaycan tarixində məhz 1918-ci ildə baş vermiş hadisələr - 31 martda ermənilər tərəfindən azərbaycanlıların soyqırımının törədilməsi, daha sonra Azərbaycanın dövlət müstəqilliyini elan etməsi və 28 mayda Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin qurulması, rus, ingilis və ermənilər tərəfindən işğalçılıq siyasətinin həyata keçirilməsi nəticəsində ölkənin ağır duruma düşməsi, Türk ordusunun köməyi sayəsində Azərbaycanın zəfər çalması cəmiyyətdə vətənpərvərlik-qəhrəmanlıq hissələrinin yüksəlişinə rəvac vermiş, incəsənətdə bu mövzuların formalaşması üçün zəmin yaratmışdır.

Cümhuriyyət dövründə Azərbaycan musiqisi yeni janrlarla - müasir məzmunlu vətənpərvərlik ruhlu mahnılarla, himn və marşlar ilə zənginləşir. Tarixi mənbələrdə o dövrdə Azərbaycan milli ordusunun hissələrində oxunan hərbi mahnı-marşların geniş yayılması haqda məlumatlar vardır (1, s. 9). 1918-1920-ci illərin mətbuatında - "Azərbaycan" qəzetinin 6 noyabr 1918-ci il tarixli sayında türk marşlarının əsgəri marş kimi qəbul olunması haqqında məlumata rast gəlirik ki, bu da həmin dövrdə məhz marşlara böyük ehtiyac olduğunu göstərir (1, s. 51). O dövrün mətbuat səhifələrində tamaşalar və konsertlər zamanı "Xudam məni yaratdı" (Z.Hacıbəyov tərəfindən bəstələnmişdir, mətni 1919-cu ilin dekabr ayında "Övraqi nəfisə" qəzetində çap olunmuşdur; 1, s. 312), "Biz bir millətiz" xorlarının oxunması da qeyd olunur.

Həmin dövrdə Azərbaycan xanəndələri - Cabbar Qaryağdıoğlu, Seyid Şuşinski, Keçəçioğlu Məhəmməd, Məşədi Məmməd Fərzəliyev, Ələsgər Abdullayev və b. məhz şanlı Türk ordusunun qəhrəman sərkərdələri haqqında vətənpərvərlik məzmunlu mahnılar oxumuşlar: "Ey vətəndaşlar", "Salonik marşı" və s. mahnılar o dövrdə qrammofon vallarına yazılaraq, xalq arasında böyük şöhrət qazanmışdır.

Üzeyir Hacıbəylinin 1918-1920-ci illərə aid yaradıcılığında məhz vətənpərvərlik-qəhrəmanlıq mövzuları mahnı, marş və himn kimi janrlarda öz əksini tapmışdır: "Milli marş", "Azərbaycan" himni, "Çırpınırdı Qara dəniz" mahnısı bunun bariz nümunəsidir.

Ü.Hacıbəylinin həmin dövrə aid vətənpərvərlik mövzusunda ilk əsəri "Milli marş" olmuşdur ki, bu haqda mətbuat səhifələrindən məlumat alırıq. Bu baxımdan tanınmış yazıçı, ədəbiyyatşünas, publisist Yusif Vəzir Cəmənzəminlinin (Yusif Vəzirov imzası ilə) 1 yanvar 1918-ci il (19 dekabr 1917) tarixli "Açıq söz" qəzetində "Milli şərqi" adlanan məqaləsi (1) əlamətdardır. Müəllif millət üçün milli nəğmələrin zəruriliyini önə çəkərək, xalqın milli hissələrinin və siyasi coşğunluğunun oyanması üçün məhz nəğmələrin (şərqilərin) oxunmasının əhəmiyyətini görürdü və bu baxımdan musiqinin təsir qüvvəsini

yüksək qiymətləndirirdi. O, "hər bir millətin özünəməxsus bir milli nəğməsi" olmasını vacib sayır və bununla bağlı olaraq, digər millətlərin, məsələn, bolqarların, ukraynalıların inqilabi ruhu, oxunanda "intiqam hissələri oyadan", "qüdrətli birlik" hissələri doğuran milli şərqilərini misal gətirir və yazırdı: "O nəğmə oxunduqda millət fərdlərinin ruhu ucalır. Mübarizə edib öz xalqını mühafizə etmək xahişi artır". Lakin Y.Vəzirov təəssüf hissilə qeyd edir: "Bizim hələ milli nəğməmiz yoxdur. Bığarə cavanlarımız milli hissə coşğunluğunda bilmirlər nə oxusunlar... Milli şərqi bizim yatmış milli hissələrimizi oyadar" (1, 17). Daha sonra məqalənin müəllifi şairləri və musiqiçiləri bu işdə fəal olmağa çağıraraq yazır: "Milli tərəqqi əmələ gətirmək üçün şairlərimiz və musiqişünasımız Üzeyir bəy Hacıbəyov cənabları çalışmalıdırlar" (1, 17). Məqalənin mətnindən göründüyü kimi, 1917-1918-ci illər ərəfəsində cəmiyyətdə milli oyanış, vətənpərvərlik hissələrinin yüksəlişi dövründə milli marşlara böyük tələbat meydana gəlmişdi ki, bu da maarifçi-ziyalıların çiyinə xüsusi vəzifələr qoyurdu.

Üzeyir Hacıbəylinin "Açıq söz" qəzetinin 4 yanvar 1918-ci il (22 dekabr 1917) tarixli sayında "Milli marş" adlı məqaləsi də diqqətəlayiqdir. Məqalədə Ü.Hacıbəyli Y.Vəzirovun fikrillə razılışaraq, yazır ki, "hər bir millətin milli marşları və himnləri vardır və bu nəğmələrin həyatı-milliyə üzərindəki gözəl təsirləri sübut edilmiş bir həqiqətdir. Baxımsız bu zamanda bizim dəxi buna böyük ehtiyacımız vardır" (1, 21).

Ü.Hacıbəylinin həmin məqaləsində onun yazdığı "Milli marş"ın poetik mətni də öz əksini tapmışdır ki, bu da "Milli marş"ın sözlərinin Ü.Hacıbəyliyə məxsus olduğunu təsdiqləyən bir məlumatdır. Məndə Türk ordusunun Bakıya gəlməsindən ruhlanan insanların vətənpərvərlik ruhunun coşğunluğu təənnüm olunur.

Həmin məqalədə Ü.Hacıbəyli tərəfindən "Milli marş"ın yazılması və səslənməsi tarixi ilə bağlı daha bir məlumat verilmişdir. Müəllif göstərir ki, bu əsər "bir neçə gün sonra Tağıyev teatrında göstəriləcək "O olmasın, bu olsun" tamaşasından qabaq orkestr ilə çalınıb ümumi artistlər tərəfindən oxunacaq" (1, 22). Buradan aydın olur ki, artıq 1918-ci ilin əvvəllərində sözləri və musiqisi Ü.Hacıbəyliyə aid olan "Milli marş" əsəri meydana gəlmiş və səslənmişdir. Bu da Azərbaycan bəstəkar yaradıcılığında vətənpərvərlik mövzusunun formalaşmasına yol açan əsərlərdən biri kimi səciyyəlandırilməlidir. Lakin onu da qeyd etmək lazımdır ki, Ü.Hacıbəylinin bu əsəri uzun müddət naməlum qalmışdır və Sərdar Fərəcovun "Ü.Hacıbəyovun iki marşı" məqaləsində (2) ilk dəfə onun Türkiyədə tapılması haqqında məlumat verilmişdir.

"Üzeyir Hacıbəyov ensiklopediyası"nda "Milli marş"ın klaviri - bəstəkarın əlyazmasının surəti verilmişdir. Burada qeyd olunur ki, uzun axtarışdan sonra Ü.Hacıbəylinin ev-muzeyinin direktoru olmuş Ramazan Xəlilov tərəfindən marşın ilkin klavir variantı və orkestr səsləri tapılmışdır. 1991-ci ildə "Milli marş" bəstəkar Sərdar Fərəcov tərəfindən yenidən redaktə olunmuş, xor və orkestr üçün

işlənmişdir. S.Fərəcov əsərin 4 səslə xor və böyük orkestr üçün yeni partiturasını hazırladıqdan sonra o, ifa olunub, lentə yazılmışdır (3, 124).

Ü.Hacıbəylinin 1918-1920-ci ilə aid mahnı yaradıcılığının ən möhtəşəm nümunələrindən biri məhz "Azərbaycan" adlanan mahnı-marşdır. Marşın sözləri Əhməd Cavada məxsusdur. 1919-cu il 4 aprel "Azərbaycan" qəzetində belə bir elan verilmişdir ki, "Hökumət teatrosunda Üzeyir bəy Hacıbəyli cənabları şərəfinə olmaq üzrə Hacıbəyli müdiriyyəti tərəfindən... tamaşa təşkil olunur və əvvəlcə Üzeyir bəy tərəfindən yeni yazılmış olan "Azərbaycan" marşı səhnədə çalınıb, bir milli marş olmaq üzrə iştirak edənlərin nəzərinə təqdim ediləcək"... (1, s.144).

S.Fərəcovun "Ü.Hacıbəyovun iki marşı" məqaləsində göstərilir ki, "Azərbaycan istiqlalı qeyb etməzdən öncəki illərdə (yəni 28 aprel 1920-ci ilə qədər) bu marş hər səhər hərbi okullarda (məktəblərdə, hərbi hissələrdə) dərs başlanmazdan əvvəl oxunardı" (2). F.Əliyevanın da yazdığı kimi, "Azərbaycan" milli marşı himn əhəmiyyəti kəsb edərək səslənirdi (1, s. 6). Bu haqda "Üzeyir Hacıbəyov ensiklopediyası"nda məlumat diqqəti cəlb edir: "Azərbaycan" marşının vaxtilə Azərbaycan Demokratik Respublikasının rəsmi dövlət himni olması ehtimalı da vardır. Lakin kifayət qədər rəsmi sənədlərin aşkar olmaması bu ehtimalı hələlik tam təsdiq etmir" (3, s. 22).

Buna baxmayaraq, Ü.Hacıbəylinin "Azərbaycan" marşı vətənpərvərlik mövzusunda ilk əsərlərdən biri kimi musiqi irsinə daxil olmuşdur. Sovet dövründə Azərbaycanda unudulmasına baxmayaraq, bu əsər Türkiyədə yaddaşlarda qorunub saxlanılmış və türk musiqişünası Etem Üngör tərəfindən nota alınaraq çap olunmuşdur (2). Bu əsər Azərbaycan ictimaiyyətinə yalnız 1980-ci illərin sonunda, yeni dövrdə milli oyanış və azadlıq hərəkatı dalğasının yaşandığı bir dövrdə məlum olmuşdur.

Ü.Hacıbəylinin "Azərbaycan" marşı bəstəkar Aydın Əzimov tərəfindən böyük xor və simfonik orkestr üçün aranjiman edilərək lentə yazılmış və 1989-cu ilin payızında ilk dəfə xalq qarşısında səsləndirilmişdir. 1992-ci ildə "Azərbaycan marşı" yenidən müstəqilliyini bərpa etmiş Azərbaycan Respublikasının dövlət himni kimi qəbul olunmuşdur. Ü.Hacıbəylinin bu əsəri bu gün də yaşayaraq, dövlətçilik atributlarımızdan birinə çevrilmişdir.

Ü.Hacıbəylinin 1918-1919-cu illərdə bəstələdiyi ehtimal olunan daha bir vətənpərvərlik mövzulu mahnı "Çırpınırdın Qara dəniz" mahnısıdır. Mahnının sözləri Əhməd Cavada məxsusdur. "Üzeyir Hacıbəyov ensiklopediyası"nda bu mahnıya dair şərhərdə deyilir ki, 1990-cı ilin payızında Azərbaycan Dövlət Konservatoriyasında təkmilləşmə kursu keçən İstanbul Texniki Universitetinin müəllimi, musiqişünas Süleyman Şenel Ü.Hacıbəylinin xatirə ev-muzeyinə bu mahnı haqqında məlumat vermişdir. Mahnı Azərbaycanda ilk dəfə 1993-cü ildə Bakıda Respublika Sarayında Əhməd Cavadın anadan olmasının 100 illik yubiley gecəsində səslənmişdir

(3, s. 217). Həmin vaxtdan "Çırpınırdın Qara dəniz" mahnısı xalq arasında dillər əzbərinə çevrilərək, vətənpərvərlik-qəhrəmanlıq mövzusunda aid parlaq nümunələrdən biri kimi musiqi irsinə daxil olmuşdur. Beləliklə, Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti dövründə Üzeyir Hacıbəylinin yaradıcılığında vətənpərvərlik mövzusunun əsası qoyulduğunu görürük.

Qeyd etmək lazımdır ki, Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin süqutundan sonra 1920-ci ildə qurulan sovet hakimiyyəti 1991-ci ilə qədər davam etmişdir. Bu 70 illik dövr musiqi tarixində müəyyən mərhələlərə bölünür: 1920-1930-cu illər; 1941-1945-ci illər; 1950-1980-ci illərin sonuna kimi. Bu bölgü bəstəkar yaradıcılığında janrların və mövzu dairəsinin inkişafını izləməyə imkan verir.

Sovet dövrünün 1920-1930-cu illər mərhələsi tarixdə mədəniyyət sahəsində quruculuq illəri kimi xarakterizə olunur. Bu zaman bəstəkar yaradıcılığında əsasən vokal və instrumental musiqi janrlarının, həm lirik, həm də vətənpərvərlik mövzu dairəsinin inkişafını müşahidə edirik.

Bu dövrdə mühüm əhəmiyyət kəsb edən Vətənpərvərlik mahnılarından Ü.Hacıbəylinin "Əsgər marşı"nı, "Süvarilər mahnısı"nı, S.Rüstəmovun "Sərhədçilər mahnısı"nı, T.Quliyevin və Niyazinin "Müdafiə marşı"nı göstərmək olar. Bütün bu mahnılar əsasən marş janrında yazılmışdır.

Bununla yanaşı, Aşef Zeynallının yaratdığı "Ölkəm", "Sərhədçi" romansları Azərbaycanda romans janrının ilk nümunələri olmaqla yanaşı, vətənpərvərlik mövzusunda yeni boyalar gətirmişdir. Bu əsərlər dövrün hərbi-vətənpərvərlik ruhlu mahnılarından fərqlənərək, özünəməxsus lirik tərzdə Vətənin gözəlliklərinin tərənnümünə, Vətənin igid, cəsur keşikçilərinin obrazının yaradılmasına həsr olunmuşdur.

1941-1945-ci illərdə - Böyük Vətən müharibəsi dövründə vətənpərvərlik mövzusu bütün musiqi janrlarında öz təzahürünü tapır. Mahnı, marş, himnlərlə yanaşı, bu mövzuda opera, kantata, simfoniya və s. kimi iri həcmli əsərlər meydana gəlir.

Bəstəkarların yaratdıqları vətənpərvərlik mövzusunda, mübarizəyə çağırış, qələbəyə inam əks etdirən mahnılardan Ü.Hacıbəylinin "Vətən ordusu", "Döyüşçülər marşı", "Şəfəq bacısı" (Səməd Vurğunun sözlərinə), "Ananın oğluna nəsihəti" (Aşıq Mirzə Bayramovun sözlərinə), "Yaxşı yol" (Süleyman Rüstəmin sözlərinə) və s. mahnılarını qeyd edə bilərik. Vətənpərvərlik mövzusunda mahnılar, marşlar demək olar ki, bütün bəstəkarların yaradıcılığında öz əksini tapmışdır.

Vətənpərvərlik mövzusu digər janrlarda da təcəssüm olunur. Kantata janrının ən gözəl nümunələrindən biri kimi Ü.Hacıbəylinin "Vətən və cəbhə" kantatasının adını çəkmək olar.

Bu illərdə Vətənpərvərlik mövzusunda bir sıra operalar meydana gəlmişdir. 1941-ci ildə Əfrasiyab Bədəlbəylinin Boris Zeydmanla birgə yazdıqları "Xalq qəzəbi" operası müharibə mövzusunun bu janrdakı ilk təcəssümü idi. 1945-ci ildə isə Qara Qarayev və

Cövdət Hacıyevin "Vətən" operası yaranaraq, müharibədəki qələbə ərəfəsində tamaşaya qoyuldu ki, bu da insanların qəhrəmanlığının və qələbə əzminin tərənnümünə həsr olunmuşdu.

Bu dövrün əlamətdar hadisələrindən biri Azərbaycan musiqisində ilk simfoniya meydanına gəlməsi ilə bağlıdır. Böyük Vətən müharibəsinin hadisələri Qara Qarayev, Cövdət Hacıyev, Soltan Hacıbəyov tərəfindən ilk Azərbaycan simfoniya yaradılmasına bir təkan oldu. İnsanların qəhrəmanlığı, mənəvi gücü, baş verən hadisələrin tarixi əhəmiyyəti Azərbaycan bəstəkarlarını bu dövrün problemləri və vəzifələri üzərində düşündürdü. Müharibə dövründə həyatın çətinlikləri və dramatikliyi musiqinin iri həcmli və fəlsəfi mahiyyətə malik janrı olan simfoniya tərənnüm olunması zərurətini önə çəkirdi.

Q. Qarayev, C. Hacıyev, S. Hacıbəyovun simfoniya ideya-dramaturji konsepsiyası o dövrdə sovet musiqisində yaranmış simfoniya ilə D. Şostakoviçin qəhrəmanlıq ruhu ilə dolu Yeddinci, Səkkizinci simfoniya, S. Prokofyevin Beşinci simfoniya, N. Myaskovskinin İyirmi dördüncü simfoniya və s. əsərlərlə səsleşirdi. Bütün bu əsərlərdə xalq ağır sınaqlar və qurbanlarla üz-üzə qoymuş müharibə əsas mövzu kimi götürülmüşdü. Bu əsərlərdə mövzunun çoxcəhətli həlli - müharibənin çətinlikləri, dağıdıcı gücü, insanların həyatını qurban verməsi, qələbəyə inamı öz təcəssümünü tapmışdı.

Müharibədən sonrakı dövr 1950-1980-ci illər Azərbaycan musiqisinin bütün janrlar üzrə inkişafı özünü göstərir. Bu dövrdə Vətənpərvərlik mövzusunun aparıcı olmaqla, xarakter baxımından müəyyən dəyişikliklərə uğradığını qeyd etməliyik. Belə ki, Vətənpərvərlik mövzusunda əsərlərdə insanların dinc quruculuq dövrünün əhval-ruhiyyəsinə uyğun olan ruh yüksəkliyi, xoşbəxt gələcəyə inamı, Vətənin gözəlliklərinin təcəssümü daha qabarıq özünü göstərir. Bu dövrdə də müharibə mövzusunun müraciət olunması daha çox fəlsəfi anlamda, insanların qəhrəmanlığının tərənnümünü əks etdirirdi.

Azərbaycanın müstəqilliyini bərpa etməsi dövrü, XX əsrin sonları və XXI əsrin əvvəllərində yeni tarixi dövr kimi musiqi mədəniyyətində ayrıca öyrənilməlidir. 1990-cı illərdən başlayan bu tarix bizim dövlətimizin müstəqillik uğrunda mübarizə dövrüdür. Bu tarixin səhifələrinə qanlı yazılmış faciəli hadisələr, bir tərəfdən, milli-azadlıq mübarizəsinə qalxmış xalqımızın igid oğullarının şəhid olması, digər tərəfdən, Qarabağın işğalı, Xocalı soyqırımı, milyonlarla günahsız insanların həyatlarını itirməsi, yurd-yuvalarından didərgin düşməsi və nəhayət, 30 illik işğala son qoyularaq, torpaqlarımızın azad edilməsi, Azərbaycanın ərazi bütövlüyünün təmin edilməsi - bütün bunlar xalqımızın qəlbində, şüurunda tarixi həqiqətlər kimi kök salmışdır.

Bu dövrdə incəsənət əsərlərində Vətənpərvərlik mövzusunun geniş əhatə dairəsini qeyd edə bilirik və bu kontekstdə məhz Şəhidliklə bağlı obrazlar önə çıxır, Vətənpərvərlik - Qəhrəmanlıq - Şəhidlik

mövzunun daha yüksək zirvəsini əks etdirir. 1990-cı illərdən başlayaraq, Vətənpərvərlik, Qəhrəmanlıq və Şəhidlik mövzusu mədəniyyət və incəsənət əsərlərinin əsas mövzularından birinə çevrilmişdir və özündə olduqca çoxcəhətli hissləri cəmləşdirir - faciə, kədər, ağrı, iztirab, igidlik, qürur, şərəf, məğrurluq, Vətən məhəbbətinin timsalı kimi.

Azərbaycan musiqisində, xüsusilə bəstəkarlarımızın yaradıcılığında Şəhidlik mövzusu xüsusi yer tutur. Bu mövzuda müxtəlif janrlı əsərlər meydana gəlmişdir: opera, oratoriya, kantata, simfoniya və simfonik əsərlər, xorlar, vokal və kamera-instrumental əsərlər.

Məsələn, Cövdət Hacıyevin 7 sayılı "Şəhidlərin xatirəsinə" simfoniya, Ramiz Mustafayevin 6 sayılı "20 yanvar" simfoniya, Azər Rzayevin "Bakı-90" simfoniya, Məmməd Quliyevin "Simfoniya-Rekviem"-i, Nəriman Məmmədovun "Xocalı" - 7 sayılı simfoniya, Tofiq Bakıxanovun "Qarabağ harayı" simfoniya, Azər Dadaşovun "Şuşa" - 11 sayılı simfoniya və s. mövzusunun böyük maraqlı doğurur. Həmçinin, Firəngiz Əlizadənin "İntizar" operasını (libretto müəllifi Nərgiz Paşayeva), Vəlif Adigözəlovun "Qarabağ Şikəstəsi", "Qəm karvanı" oratoriyalarını, Ramiz Mustafayevin "Salatın", "Bu qan yerdə qalmaz", "Məhəmməd və Leyla" oratoriyalarını, Aqşin Əlizadənin "Ana torpaq" odasını, Oqtay Kaziminin "Murovdağ nəğmələri" oratoriyasını, Arif Mirzəyevin "Yanvar passionları"-nı, Sevda İbrahimovanın "Vətən şəhidlərinə" kantatasını, Elnara Dadaşovanın "Xocalı laylası" xorunu qeyd etmək olar. Bütün bu adı çəkilən proqramlı simfonik və vokal-simfonik əsərlərdə Şəhidlik mövzusu, Qarabağ faciəsi, Vətənpərvərlik öz dolğun təzahürünü tapmışdır. Bu əsərlər Azərbaycan musiqi irsini zənginləşdirmişdir.

Şəhidlik kimi ali bir mövzuya müraciət edərkən, hər bir bəstəkar musiqi üslubuna uyğun olaraq, özünəməxsus bədii ifadə vasitələri ilə mövzunun açılmasına, onun obrazlı məzmunundan irəli gələn dramaturji həlli yollarını tapmağa çalışır. Bu baxımdan Şəhidlik mövzusunun həsr olunmuş əsərlərdə obrazlı məzmunun əsas ifadə vasitələrinin nəzərdən keçirilməsi maraqlıdır.

Bu əsərlər müxtəlif janrlarda və müxtəlif ifaçılıq tərkibi üçün yazılsa da, bir ideya-məzmunu, oxşar bədii ifadə vasitələri ilə birləşir. Şəhidlik mövzusunun müxtəlif rəqəmlərdən işıqlandırılan əsərlərdə bəstəkarlar vətəndaşlıq mövqelərini nümayiş etdirərək, müasir tariximizdə yaşadığımız faciəli hadisələrə etirazlarını, xalqımızın qələbəsinə inamlarını bildirmişlər.

Beləliklə, Azərbaycan bəstəkar yaradıcılığında Vətənpərvərlik - Şəhidlik mövzu dairəsi XX əsrin I yarısından formalaşmağa başlayaraq, müxtəlif tarixi dövrlərdə ictimai-siyasi hadisələr fonunda ayrı-ayrı janrlarda inkişaf etmişdir. Bu mövzu dairəsi ilk öncə vokal və xor əsərlərində - mahnı, marş, himn, daha sonra simfonik musiqidə kök salmış, eləcə də musiqili-səhnə əsərlərində öz təzahürünü tapmışdır.

ƏDƏBİYYAT

1. XX əsr Azərbaycan musiqi mədəniyyəti tarixinin qaynaqları (toplayanı və tərtib edəni, ön sözün, qeydlərin, üğət və adlar göstəricisinin müəllifi F.Əliyeva).III kitab, 1918-1920-ci illər. B.: «Nurlan», 2006. 450 s.
2. Fərəcov S. Ü.Hacıbəyovun iki marşı. // "Ədəbiyyat və incəsənət" qəzeti, 1989, 14 iyul.
3. Üzeyir Hacıbəyov ensiklopediyası. B.: Azərbaycan, 1996. 304 s.

Об истории формирования патриотической тематики в творчестве азербайджанских композиторов

Статья посвящена истории возникновения тематики патриотизма и шехидства в творчестве азербайджанских композиторов. Автор рассматривает историю музыки, с начала XX века по современный период, последовательно изучая произведения в разных жанрах, посвященные тематике патриотизма и шехидства.

Ключевые слова. *Композиторское творчество, жанровое разнообразие, тематика, песня, марш, симфония.*

On the history of the formation of patriotism themes in the works of Azerbaijani composers

The article is devoted to the history of patriotism and martyrdom theme in the works of Azerbaijani composers. The author examines the history of music, from the beginning of the twentieth century to the modern period, consistently studying works in different genres dedicated to the theme of patriotism and martyrdom.

Keywords. *Composer creativity, genre variety, theme, song, march, symphony.*